

Alina Walenia

Uniwersytet Rzeszowski
Kolegium Nauk Społecznych
alinawalenia@poczta.onet.pl
 <https://orcid.org/0000-0003-3389-9465>

Inteligentne specjalizacje w procesie zrównoważonego rozwoju regionów (na przykładzie regionu Wielkopolski)

Zarys treści: Konkurencyjność regionalna uznawana jest za siłę napędową współczesnych procesów gospodarczych, wymuszającą zmiany i dostosowanie się do warunków gospodarki globalnej. Koncepcja konkurencyjności regionalnej bardzo szybko stała się celem polityki Komisji Europejskiej (KE), która postrzegала poprawę konkurencyjności we wszystkich regionach Europy, szczególnie w opóźnionych, jako niezbędną w dążeniu do „społecznej spójności”. Koncepcja inteligentnej specjalizacji to nowe podejście unijnej polityki wobec regionów, które pojawiło się w dokumencie Europa 2020, wskazującym trzy priorytety: rozwój inteligentny, rozwój zrównoważony oraz rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu. Artykuł przedstawia znaczenie inteligentnych specjalizacji w polityce zrównoważonego rozwoju regionów.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, inteligentne specjalizacje, rozwój regionalny

Wprowadzenie

Strategie innowacji krajowych/regionalnych na rzecz inteligentnej specjalizacji (strategie RIS3) to zintegrowane programy transformacji gospodarczej, które wykorzystują mocne strony regionu, jego przewagi konkurencyjne i potencjał rozwojowy. Strategie inteligentnych specjalizacji koncentrują się na wyselekcjonowanych i dopasowanych do uwarunkowań regionalnych priorytetowych obszarów rozwojowych, umożliwiając tym samym osiągnięcie przewagi konkurencyjnej w danej dziedzinie.

Strategia inteligentnej specjalizacji oparta jest na specyficznym dla danego regionu potencjale technologicznym, naukowym i ekonomicznym. W artykule zaprezentowano założenia teoretyczne dotyczące koncepcji inteligentnej specjalizacji oraz dokonano identyfikacji inteligentnej specjalizacji w poszczególnych

regionach Polski. Celem artykułu jest charakterystyka obszarów inteligentnych specjalizacji wybranych przez region Wielkopolski oraz ocena ich wpływu na konkurencyjność tego regionu. Analiza dotyczyła wskaźników charakteryzujących konkurencyjność Wielkopolski w związku z wdrażaniem założeń inteligentnych specjalizacji w ramach strategii „Europa 2020”. Celem pośrednim była ocena znaczenia strategii „Europa 2020” w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego Wielkopolski. Opracowanie zrealizowane zostało przy zastosowaniu kilku metod badawczych. Wśród podstawowych wymienić można analizę (porównawczo-opisową) dokumentów krajowych i międzynarodowych aktów prawnych oraz literatury dotyczącej badanego przedmiotu. W opracowaniu wykorzystano także dane statystyki publicznej publikowane przez GUS. Do oceny użyto wskaźnika konkurencyjności regionalnej (RCI) 2019 publikowanego przez Komisję Europejską.

Istota koncepcji inteligentnej specjalizacji

W marcu 2010 r. Komisja Europejska (KE) przyjęła dokument: „Europa 2020 – strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającemu włączeniu społecznemu”, który obejmuje powiązane wzajemnie trzy priorytety: rozwój inteligentny (*smart growth*), czyli rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji; rozwój zrównoważony (*sustainable growth*), oparty na bardziej efektywnym i przyjaznym dla środowiska korzystaniu z zasobów, oraz rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu (*inclusive growth*), wspierający gospodarkę o wysokim poziomie zatrudnienia – które miały zapewnić spójność społeczną i terytorialną. Realizacja założeń strategii „Europa 2020” odbywa się w ramach siedmiu projektów przewodnich umożliwiających realizację każdego z priorytetów. Priorytet w postaci rozwoju inteligentnego, przez który należy rozumieć zwiększenie roli wiedzy oraz innowacji jako sił napędowych przyszłego rozwoju, jest realizowany m.in. przez projekt przewodni Unii Innowacji. W ramach tego projektu KE zobligowała państwa członkowskie Unii Europejskiej (UE) do zreformowania krajowych i regionalnych systemów prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej i innowacyjnej, aby sprzyjały one rozwijaniu doskonałości i inteligentnej specjalizacji. Polska i polskie regiony, od czasu wstąpienia do UE, opierają swój rozwój na presji wysoko rozwiniętych gospodarek do przyjmowania i realizacji ich modeli rozwoju. Zaletą takiego podejścia jest modernizacja struktur gospodarczych, społecznych, administracyjnych (Gorzela 2015).

Strategia inteligentnej specjalizacji (*smart specialisation*) stanowi kluczowy element polityki UE wobec regionów, której celem jest wypracowanie przez każdy region indywidualnych metod wyjścia z recesji oraz zapewnienie długookresowego rozwoju regionu, a przez to – całej UE. Strategia inteligentnej specjalizacji wymaga, aby każdy region wybrał własną specjalizację, czyli zbiór ściśle określonych priorytetów, przy uwzględnieniu swoich mocnych i słabych stron, potencjału innowacyjnego oraz posiadanej infrastruktury przemysłowej i naukowej w celu ukierunkowania gospodarki regionu na obszary, w których dany region osiągnie przewagę konkurencyjną. Początki regionalnej konkurencyjności

należy wiązać z pracami naukowymi Portera (1980, 1985, 1990, 1998), który odnosił konkurencyjność do poziomu mikroekonomicznego i dzięki któremu pojęcie „konkurencyjność” trafiło do terminologii ekonomicznej w latach 80. XX w. Konkurencyjność regionu wiąże się z posiadaniem szeregu przewag wynikających najczęściej z położenia geograficznego, dostępnych zasobów środowiska, zróżnicowanej struktury gospodarki, poziomu infrastruktury, jakości kapitału ludzkiego czy też jakości i sprawności funkcjonujących instytucji (Porter 1990).

Zalecenia UE w zakresie określenia inteligentnej specjalizacji regionu, których wypełnienie warunkuje korzystanie z funduszy unijnych po 2014 r., mają zapewnić bardziej efektywne finansowanie innowacyjności w perspektywie finansowej 2014–2020. Strategie innowacji krajowych/regionalnych na rzecz inteligentnej specjalizacji (strategie RIS3) to zintegrowane programy transformacji gospodarczej, spełniające pięć następujących założeń:

- ukierunkowują wsparcie w ramach inwestycji na kluczowych krajowych lub regionalnych priorytetach i wyzwaniach w celu zapewnienia rozwoju opartego na wiedzy,
- opierają się na mocnych stronach kraju/regionu, jego przewadze konkurencyjnej oraz potencjale rozwojowym,
- wspierają innowacje technologiczne oraz stymulują inwestycje w sektorze prywatnym,
- zapewniają pełne zaangażowanie uczestniczących podmiotów oraz wspomagają innowacje i badania,
- są oparte na faktach i obejmują właściwe systemy monitorowania i oceny.

Strategie inteligentnej specjalizacji projektowane są z zastosowaniem nowego podejścia do rozwoju regionalnego oraz innowacji. Ideą inteligentnej specjalizacji jest zoptymalizowanie wykorzystania potencjału każdego regionu przez dopasowanie polityki rozwoju do jego indywidualnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych (Chojnicki, Czyż 2006). Definicję regionu konkurencyjnego proponuje Markowski (2001), wskazując, że jest to obszar, w którym poziom wiedzy ludzkiej, rozumiany jest jako zdolność do wyprzedzania potrzeb i odkrywania nowej kombinacji istniejących lub nowych zasobów rzeczowych, jak również pozwala na wytworzenie strukturalnej przewagi i skomercjalizowanie wytworów regionu.

Podstawowym założeniem koncepcji inteligentnej specjalizacji jest podnoszenie innowacyjności i konkurencyjności regionów na bazie ich potencjału endogenicznego i branż już w nich funkcjonujących. Mogą to być zarówno specjalizacje w ramach jednego sektora, jak i przedsięwzięcia międzysektorowe pozwalające na osiągnięcie specyficznej przewagi konkurencyjnej. Wytyczne Komisji Europejskiej w zakresie tzw. strategii trzeciej generacji stawiają przed regionami oczekiwania co do wzmacniania inteligentnych specjalizacji opartych na czterech następujących wzajemnie powiązanych zasadach (określanych jako 4 C): wybory (*choices*), przewaga konkurencyjna (*competitive advantage*), masa krytyczna (*critical mass*) i wspólne przywództwo (*collaborative leadership*). Celem tej koncepcji jest właśnie osiągnięcie masy krytycznej w kluczowych dla konkurencyjności obszarach i sektorach, rozprzestrzenianie technologii ogólnego zastosowania, zwłaszcza poprzez ich wykorzystanie w produktach i usługach, oraz wzmocnienie lokalnych

potencjałów w zakresie działalności innowacyjnej. Przy wykorzystaniu wiedzy oraz wyspecjalizowanej działalności badawczo-rozwojowej, dopasowanej do cech społeczno-gospodarczych, regiony mają osiągnąć doskonałość w specyficznej dziedzinie, umożliwiającą im konkurowanie na arenie międzynarodowej poprzez:

- wskazanie na podstawie analizy mocnych i słabych stron oraz możliwości i tendencji rozwojowych kilku priorytetów inwestycyjnych w perspektywicznych obszarach specjalizacji i budowanie na tej podstawie przewagi,
- mobilizowanie talentów dzięki łączeniu potrzeb z możliwościami sektora badawczo-rozwojowego i biznesu oraz wykorzystanie wiedzy i wyspecjalizowanej działalności badawczo-rozwojowej, dopasowanie do cech społeczno-gospodarczych danego regionu,
- nakierowanie na rozwijanie klastrów i tworzenie przestrzeni dla zróżnicowanych powiązań międzysektorowych napędzających procesy dywersyfikacji w warunkach większego uczestniczenia w sieciach ponadregionalnych,
- włączenie w procesy proinnowacyjne nie tylko instytucji naukowych, form, władz publicznych, ale także odbiorców, czyli użytkowników innowacji.

W skali regionu można zidentyfikować wiele czynników, które mogą wpłynąć na funkcjonowanie firm, takich jak np. kapitał społeczny, instytucje otoczenia biznesu, usługi publiczne. W ten sposób skala regionalna jest najtrudniejszym i najbardziej kompleksowym poziomem, „wciśniętym” między skalą makro i mikro (Piotrowski i in. 2012).

Przy wykorzystaniu istniejących zasobów i kompetencji możliwe są cztery różnego rodzaju zmiany:

- transformacja – przejście od istniejącego do nowego sektora,
- modernizacja – technologiczne usprawnienia w istniejących sektorach opartych na technologiach ogólnego zastosowania,
- dywersyfikacja – poszerzenie działalności o nowe sektory poprzez wykorzystanie efektów synergii,
- radykalna transformacja – utworzenie nowego sektora.

Specyficzne zasoby regionu wkomponowane w procesy globalne stają się obecnie kluczowym czynnikiem sukcesu. Ich posiadanie decyduje o unikalności przestrzeni regionalnej i powinno być postrzegane jako baza endogenicznego rozwoju, a zarazem naturalna przewaga konkurencyjna.

Regionalne strategie badań i innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji (RIS3) są zintegrowanymi oddolnie definiowanymi programami transformacji gospodarczej poszczególnych regionów, opartymi na:

- wykorzystaniu mocnych stron i przewag konkurencyjnych danego regionu oraz jego potencjału do osiągnięcia doskonałości przy uwzględnieniu różnic w możliwościach gospodarczych regionów w odniesieniu do innowacji,
- pełnym zaangażowaniu interesariuszy i wspólnym zidentyfikowaniu najbardziej obiecujących obszarów specjalizacji, a także słabości utrudniających wprowadzenie innowacji w danym regionie,
- skoncentrowaniu wsparcia publicznego w zakresie prowadzenia polityki i inwestycji na kluczowych regionalnych priorytetach, wyłaniających się trendach, wyzwaniach i potrzebach w zakresie rozwoju opartego na wiedzy,

- zastosowaniu narzędzi zachęcających do innowacyjności i eksperymentowania, stymulujących inwestycje podmiotów prywatnych w badania i rozwój, sprzyjających innowacjom technologicznym i praktycznym, kreowaniu efektu synergii,
- oparciu na obiektywnych danych i dowodach, wskaźnikach oraz solidnym systemie monitorowania i ewaluacji.

Wszystkie województwa Polski zidentyfikowały inteligentne specjalizacje, opracowały i uchwałyły nowe RSI, a także zatwierdziły zaktualizowane strategie rozwoju. W dokumentach tych zamieszczone zostały wybrane obszary inteligentnych specjalizacji, przewidywane kierunki zmian (tab. 1).

Obszary specjalizacji w wymienionych regionach Polski były identyfikowane w wyniku połączenia dwóch podejść:

Tabela 1. Inteligentne specjalizacje polskich województw (wg stanu na koniec 2020 r.)

Województwo	Inteligentna specjalizacja
Wielkopolska	Technologie informacyjne, komunikacyjne, transformacja gospodarcza (produkcja żywności, produkcja mebli, papieru i drewna, produkcja i naprawa maszyn), jakość życia
Dolnośląskie	branże gospodarcze: przemysł chemiczny, przemysł farmaceutyczny, przemysł elektryczny, branża informatyczna, przemysł wydobywczy, specjalizacje naukowe: nauki medyczne i biologiczne, nauki chemiczne, informatyka i komunikacja, matematyka i fizyka oraz inne wyróżniające się interdyscyplinarne obszary nauki
Kujawsko-pomorskie	najlepsza bezpieczna żywność – przetwórstwo, nawozy i opakowania, medycyna, usługi medyczne i turystyka zdrowotna, motoryzacja, urządzenia transportowe i automatyka przemysłowa, narzędzia, formy wtryskowe, wyroby z tworzyw sztucznych, przetwarzanie informacji, multimedia, programowanie, usługi ICT, biointeligentna specjalizacja – potencjał naturalny, środowisko, energetyka, transport, logistyka, handel – szlaki wodne i lądowe, dziedzictwo kulturowe, sztuka, przemysły kreatywne
Lubelskie	kluczowa specjalizacja: biogospodarka, specjalizacja uzupełniająca: usługi medyczne i prozdrowotne, specjalizacja wspomagająca: informatyka i automatyka, specjalizacja wyłaniająca się: energetyka niskoemisyjna
Lubuskie	zielona gospodarka, zdrowie i jakość życia, innowacyjny (nowoczesny) przemysł tradycyjny, współpraca i kooperacja biznesowa
Łódzkie	nowoczesny przemysł włókienniczy i mody (w tym wzornictwo), zaawansowane materiały budowlane, medycyna, farmacja, kosmetyki, energetyka, w tym odnawialne źródła energii, innowacyjne rolnictwo i przetwórstwo rolno-spożywcze, informatyka i telekomunikacja
Małopolskie	nauki o życiu (<i>life sciences</i>), energia zrównoważona, technologie informacyjne i telekomunikacyjne, chemia, produkcja metali i wyrobów metalowych oraz wyrobów z mineralnych surowców niemetalicznych, elektrotechnika i przemysł maszynowy, przemysły kreatywne i czasu wolnego
Mazowieckie	bezpieczna żywność, inteligentne systemy zarządzania, nowoczesne usługi dla biznesu, wysoka jakość życia
Opolskie	specjalizacje inteligentne: technologie chemiczne (zrównoważone), zrównoważone technologie budownictwa i drewna, technologie przemysłu maszynowego i metalowego, technologie przemysłu energetycznego (w tym OZE, poprawa efektywności energetycznej), technologie rolno-spożywcze, potencjalne inteligentne specjalizacje: procesy i produkty ochrony zdrowia i środowiska

Podkarpackie	inteligentne specjalizacje wiodące: lotnictwo i kosmonautyka, jakość życia, inteligentna specjalizacja wspomagająca: informatyka i telekomunikacja
Podlaskie	dwa rodzaje specjalizacji: eko (żywność wysokiej jakości, nauki o życiu, eko-innowacje, ekorozwój, srebrna gospodarka) oraz brama na wschód (partnerstwo transgraniczne, edukacja, gospodarka zorientowana na wschodnich sąsiadów)
Pomorskie	technologie informacyjne i komunikacyjne, energetyka, logistyka, usługi biznesowe, chemia lekka (branża farmaceutyczna i kosmetyczna), biotechnologia, technologia off-shore i przemysły kreatywne
Śląskie	energetyka, medycyna, technologie informacyjne i komunikacyjne
Świętokrzyskie	inteligentne specjalizacje: przemysł odlewniczo-metalowy, przemysł budowlany, turystyka prozdrowotna, zdrowa żywność, obszary horyzontalne (specjalizacje wspierające): technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT), efektywne wykorzystanie energii/odnawialne źródła energii, branża targowo-kongresowa
Warmińsko-mazurskie	żywność wysokiej jakości, meblarstwo i przemysł drzewny, ekonomia wody
Zachodniopomorskie	biogospodarka, działalność morska i logistyczna, sektor metalowy i maszynowy, usługi oparte na wiedzy (branża ICT, przemysły kreatywne), turystyka

Źródło: opracowanie własne na podstawie strategii rozwoju województw oraz regionalnych strategii innowacji województw.

- bottom-up, czyli różnych konsultacji z przedstawicielami przedsiębiorców, organizacji pracodawców, największych firm w regionie, a także naukowców,
- top-down, propozycji ekspertów, którzy na zlecenie zarządów województw wykonali analizy potencjałów regionów.

Z powyższego zestawienia inteligentnych specjalizacji zidentyfikowanych w poszczególnych województwach wynika, że w skali kraju dwie z nich cieszą się szczególnie popularnością. W dziewięciu województwach wskazano strategię inteligentnej specjalizacji związane z medycyną, zdrowiem i jakością życia oraz strategią inteligentnej specjalizacji opartą na technologiach informacyjnych i telekomunikacyjnych. Rozpatrując oczekiwane różnicowanie inteligentnych specjalizacji w poszczególnych regionach, należy jednak stwierdzić, że w dużej mierze regiony stawiają na te same obszary specjalizacji. Na tym tle pojawia się pytanie, w jakim stopniu strategię inteligentnej specjalizacji, często bardzo ambitnie nakreślone, zostaną wdrożone w politykę regionalną i na ile przyczynią się do wzrostu gospodarczego danego regionu, wiadom bowiem, że w Polsce występuje stosunkowo silne zróżnicowanie potencjału gospodarczego i naukowego regionów. Z drugiej jednak strony warto zaznaczyć, na przykładzie województwa wielkopolskiego, że zidentyfikowane inteligentne specjalizacje znajdują odzwierciedlenie zarówno w zapleczu naukowym (bardzo dobrze rozwinięte ośrodki uniwersyteckie), jak i gospodarczym (występowanie klastrów oraz parków technologicznych). Widać to szczególnie w przypadku inteligentnej specjalizacji dotyczącej technologii informacyjnych i komunikacyjnych, która przyciąga do Wielkopolski zarówno krajowych, jak i międzynarodowych inwestorów z branży ICT i niewątpliwie stymuluje wzrost gospodarczy w tym regionie.

Pozycja konkurencyjna Wielkopolski w wyniku wdrażania założeń inteligentnych specjalizacji w ramach strategii „Europa 2020”

Do oceny konkurencyjności regionów wykorzystywany jest wskaźnik konkurencyjności regionalnej (RCI) 2019¹, który mierzy główne czynniki konkurencyjności dla wszystkich regionów poziomu NUTS 2 w UE. Z wykorzystaniem tego wskaźnika zaprezentowano pozycję Wielkopolski, stosując metody graficznej zestawiając podstawowe dane rozwojowe tego regionu, tj. średnią arytmetyczną – przeciętny poziom zmiennej; medianę (wartość środkowa) – połowa pomiarów osiąga wartości mniejsze, a połowa większe od mediany; wartość największą (maksimum) i najmniejszą (minimum).

Pozycja konkurencyjna regionów charakteryzowana jest także przez wielkość produktu krajowego brutto na mieszkańca (PKB per capita) – im niższy poziom syntetycznej regionalnej konkurencyjności, tym niższy poziom rozwoju. PKB per capita jest uznawany powszechnie za miarę dobrobytu (Zawodziński, Bartoszczuk 2013) i jednocześnie punkt wyjścia do dalszej analizy czynników wpływających na konkurencyjność regionalną w takich modelach konkurencyjności regionalnej, jak piramida konkurencyjności² czy kapelusz konkurencyjności (Piotrowski 2012).

Polska nie należy do państw o najniższych dochodach w skali świata, niektóre jej regiony nadal charakteryzują się bardzo niskim poziomem rozwoju

¹ Indeks Regionalnej Konkurencyjności (ang. *Regional Competitiveness Index*; RCI) powstał z inicjatywy KE w celu mierzenia konkurencyjności i jej czynników na szczeblu regionalnym. Pierwszy raport, który pokazywał zróżnicowanie regionalne pod względem konkurencyjności w UE na podstawie indeksu RCI, został opublikowany w 2010 r., jako wynik współpracy Dyrekcji Generalnej ds. Polityki Regionalnej i Miejskiej (Directorate-General for Regional Policy) oraz Wspólnotowego Centrum Badawczego (Joint Research Centre). Do tej pory opublikowano cztery edycje, ostatnia – RCI 2019 – ocenia wyniki 268 regionów na poziomie NUTS 2 w 28 państwach członkowskich UE. Podobnie jak poprzednie trzy edycje Indeksu, RCI zapewnia porównywalny i wieloaspektowy obraz poziomu konkurencyjności wszystkich regionów UE i można go traktować jak instrument wspomagający projektowanie lepszych polityk i monitorowanie ich skuteczności. Zob. P. Annoni, K. Kozovska, *EU Regional Competitiveness Index (RCI) 2010*. „Scientific and Technical Research Reports”, Joint Research Centre, 2010 (<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC58169>; dostęp: 20.08.2020), P. Annoni, L. Dijkstra, *EU Regional Competitiveness Index RCI 2013* (http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/6th_report/rci_2013_report_final.pdf; dostęp: 20.08.2020), P. Annoni, L. Dijkstra, N. Gargano, *The EU Regional Competitiveness Index 2016*, „Working Papers” 02/2017 (http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/201701_regional_competitiveness2016.pdf; dostęp: 20.08.2020), P. Annoni, L. Dijkstra, *The EU Regional Competitiveness Indeks 2019* (https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/working-papers/2019/the-european-regional-competitiveness-index-2019; dostęp: 28.08.2020).

² Model ten został opracowany w 1997 r. przez KE jako koncepcja przedstawiająca czynniki decydujące o osiągniętym poziomie konkurencyjności. Na szczycie piramidy znajduje się wskaźnik poziomu rozwoju gospodarczego mierzonego jako PKB per capita, który rozgałęzia się na stopę zatrudnienia i wydajność pracy oraz produktywność. Na podstawie piramidy tworzy się modele konkurencyjności międzynarodowej, przemysłowej i regionalnej oraz określa się zadania władz państwowych w ramach polityki wspierania konkurencji. Zob. Piotrowski (2012, s. 43).

gospodarczego w stosunku do innych regionów państw UE. Polska ma jeden z największych wskaźników dysproporcji terytorialnych pod względem PKB na mieszkańca wśród krajów UE, a różnice w poziomie rozwoju utrzymują się między wschodnią i zachodnią częścią kraju (Wojtowicz 2019).

W 2018 r. wielkość PKB per capita w Wielkopolsce wynosiła 59,4 tys. zł, a w 2010 r. – 38,6 tys. zł (wzrost o 46%). Wielkość tego wskaźnika plasowała region na 3. pozycji w kraju, a wskaźnik ten był znacznie wyższy aniżeli w pozostałych regionach Polski, z wyłączeniem Mazowsza. Wejście do UE i możliwość korzystania z funduszy europejskich spowodowało dodatkowo wzrost wskaźnika, jednak nie na tyle, aby można mówić o wyrównywaniu dysproporcji na poziomie regionów UE. Regionalny PKB na mieszkańca, mimo rosnącego krytycyzmu, jest nadal głównym wskaźnikiem, który bywa stosowany do mierzenia ekonomicznego wzrostu i rozwoju regionu UE. Jest to również kluczowy wskaźnik wykorzystywany do oceny efektywności i skuteczności realizowanej przez KE polityki regionalnej. W 2018 r. wartość PKB per capita w województwie wielkopolskim w relacji do średniej krajowej wyniosła 107,8% i kształtowała się na poziomie 59,4 tys. zł, co oznacza wzrost o ponad 46% w stosunku do roku 2010 przy średnim wzroście dla kraju wynoszącym 40% (tab. 2).

W porównaniu do innych regionów Wielkopolska w badanym okresie plasowała się na 3. miejscu, za warszawskim stołecznym (121,2 tys. zł) i dolnośląskim

Tabela 2. Produkt krajowy brutto na mieszkańca według regionów w Polsce w 2010 i 2018 r.

Wyszczególnienie	PKB per capita (ceny bieżące) w zł		PKB per capita, Polska = 100		Ranking PKB/ per capita
	2010	2018	2010	2018	2018
Polska	37 096	55 066	100,0	100,0	–
Wielkopolskie	38 629	59 355	104,1	107,8	3
Dolnośląskie	41 750	60 447	112,5	109,8	2
Kujawsko-pomorskie	31 107	44 694	83,9	81,2	11
Lubelskie	25 079	37 100	67,6	67,4	17
Lubuskie	31 348	45 317	84,5	82,3	10
Łódzkie	34 180	51 166	92,1	92,9	6
Małopolskie	31 501	50 735	84,9	92,1	7
Opolskie	29 498	43 712	79,5	79,4	12
Podkarpackie	24 973	38 872	67,3	70,6	15
Podlaskie	26 985	39 160	72,7	71,7	14
Pomorskie	35 597	53 497	96,0	97,2	5
Śląskie	39 677	57 255	107,0	104,0	4
Świętokrzyskie	28 134	39 742	75,8	72,2	13
Warmińsko-mazurskie	27 228	37 843	73,4	68,7	16
Zachodniopomorskie	32 268	45 700	87,0	83,0	9
Warszawski stołeczny	–	121 246	–	220,0	1
Mazowiecki regionalny	–	46 497	–	84,4	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

(60,4 tys. zł). Z kolei PKB liczony na mieszkańca według PPS³ w 2017 i 2018 r. wynosił 76% średniej UE, co dało województwu wielkopolskiemu 182. miejsce wśród 268 regionów (w 2010 r. wskaźnik wyniósł 66%). Poza PKB per capita do syntetycznego pomiaru konkurencyjności regionalnej często wykorzystywane są indeksy obliczane na podstawie algorytmów, opartych na szeregu szczegółowych czynników. We wszystkich modelach zmienną zależną jest pozycja konkurencyjna uzyskiwana przez region, a zmiennymi niezależnymi – czynniki zdolności konkurencyjnej. Przykładem takich indeksów są m.in.: Globalnym Indekssem Konkurencyjności (ang. *Global Competitiveness Index*) opracowany przez Światowe Forum Ekonomiczne i Indeks Regionalnej Konkurencyjności (ang. *Regional Competitiveness Index: RCI*). Ten ostatni jest pierwszym wskaźnikiem, który zapewnia syntetyczny obraz konkurencyjności regionalnej dla każdego regionu kraju członkowskiego, na poziomie NUTS 2. Pokazuje on zarówno słabe jak i mocne strony każdego regionu UE (Gołębiowski, Podlińska 2015).

Polska należy do państw o dużym zróżnicowaniu poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych regionów, czego potwierdzeniem może być region warszawski stołeczny i region warmińsko-mazurski. Zaznaczyć jednak należy, że różnice takie nie są wyłącznie domeną naszego kraju, podobne występują między regionami we Francji czy Hiszpanii. Zgodnie z RCI-2019 badany region z wynikiem -0,51, podobnie jak większość polskich województw, zakwalifikowano do grupy regionów o względnie niskiej konkurencyjności (ryc. 1).

Spośród 268 regionów objętych badaniem, województwo wielkopolskie znalazło się dopiero na 194 miejscu (w edycji RCI 2016 – 190/263, zaś w RCI 2013 – 209/262). Osiągnięty wynik i pozycja w rankingu wskazują, że Wielkopolsce udało się nieznacznie tylko poprawić pozycję konkurencyjną. W tej samej grupie z badanym regionem znalazły się: Región de Murcia (Hiszpania), Canarias (Hiszpania), Hainaut (Belgia), Notio Aigaio (Grecja), Martinique (Francja), Jihozápad (Czechy), Lorraine (Francja), Eesti (Estonia), Luxembourg (Luksemburg), Dolnośląskie (Polska), Picardie (Francja), South Yorkshire (Wielka Brytania), Languedoc-Roussillon (Francja), Yugozapaden (Bułgaria) i Severovýchod (Czechy)⁴.

Szczególnie niską pozycję konkurencyjną województwo wielkopolskie osiągnęło w grupie wskaźników dotyczących innowacyjności. Słabymi stronami badanego regionu były przede wszystkim: działalność biznesowa, zdrowie i infrastruktura. Mocnymi stronami województwa w skali kraju, jednak w układzie regionów UE nadal słabymi, były: edukacja na poziomie wyższym i kształcenie ustawiczne oraz efektywność rynku pracy (ryc. 2).

Pozycję konkurencyjną regionów UE, która silnie koreluje z ich pozycją rozwojową, można również odnieść do postępów w realizacji strategii „Europa 2020”.

³ PPS (ang. *Purchasing Power Standard*) – standard siły nabywczej, czyli wspólna umowna jednostka walutowa stosowana w UE do przeliczeń zagregowanych danych ekonomicznych dla potrzeb porównań przestrzennych w taki sposób, aby wyeliminować różnice w poziomach cen między poszczególnymi państwami. PKB na mieszkańca według PPS jest realnym wskaźnikiem zamożności poszczególnych społeczeństw.

⁴ https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/rci2019_scorecards.pdf (dostęp: 20.08.2020).

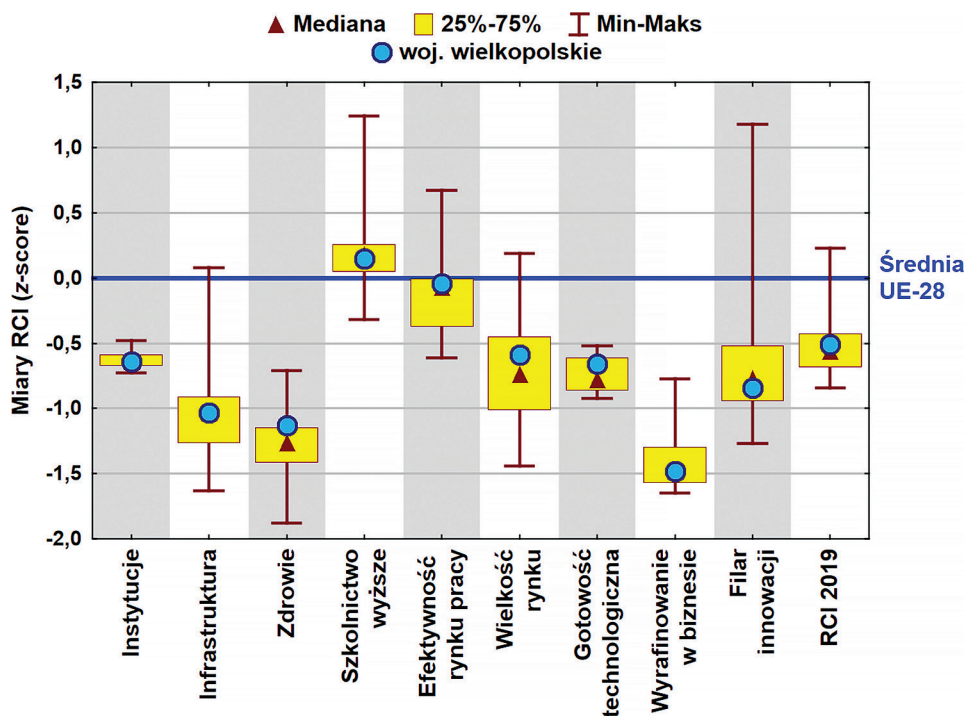

Ryc. 1. Indeks Regionalnej Konkurencyjności (RCI-2019) Wielkopolski na tle pozostałych regionów w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/rci2019_scorecards.pdf (dostęp: 20.08.2020).

Poprzez wskaźniki związane z pięcioma głównymi celami strategii dotyczącymi obszarów zatrudnienia, badań i rozwoju, zmian klimatycznych i energii, edukacji i szkolnictwa wyższego oraz ograniczenia ubóstwa i wykluczenia społecznego można ocenić postępy, jakie poczyniły poszczególne regiony w UE, a co za tym idzie – którym udało się osiągnąć kolejny poziom, a które pozostały na niezmięnionej pozycji.

Pierwszy cel strategii „Europa 2020” związany z zatrudnieniem monitorowany jest za pomocą wskaźnika zatrudnienia dla osób w wieku 20–64 lata, tj. odsetka osób pracujących w ludności ogółem, w danej grupie wiekowej. W 2019 r. wskaźnik ten w województwie wielkopolskim osiągnął poziom 75,6%, co oznaczało, że przekroczył wielkość docelową o 0,6% dla UE i o 2,4% wielkość wyznaczoną przez Polskę (tab. 2). W odniesieniu do drugiego celu wskaźnikiem monitorującym jest

Ryc. 2. Indeks Regionalnej Konkurencyjności (RCI-2019) Wielkopolski na tle pozostałych regionów w Polsce

Źródło: jak do ryc. 1.

poziom nakładów na działalność badawczo-rozwojową (B+R) w relacji do PKB. W badanym regionie wskaźnik ten kształtował się na niskim poziomie wynoszącym 0,59%, przy średnim wskaźniku dla Polski wynoszącym 1,21% i 2,12% dla UE. Tak duża różnica w przypadku tego wskaźnika świadczy o dystansie dzielącym region od pozostałych regionów w UE i kraju. Ponadto gospodarka badanego regionu nie wyróżnia się pod względem innowacyjności, o czym świadczą m.in. stosunkowo niskie pozycje w krajowych (7. pozycja w 2018 r.) oraz europejskich rankingach innowacyjności. Odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych oraz współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej, nakłady poniesione przez przedsiębiorstwa na działalność innowacyjną najczęściej kształtowały się na poziomie niższym niż średnio w kraju. W skali Polski korzystną tendencję zanotowano we wzroście udziału wydatków na badania i rozwój w PKB w latach 2007–2018, które kształtowało się bardziej dynamicznie niż średnie tempo dla UE, a na przestrzeni ostatnich pięciu lat wzrost ten wyniósł 58,6%.

Trzeci cel strategii „Europa 2020” obejmuje tzw. cele 20/20/20 i monitorowany jest przez wskaźniki odnoszące się do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych w stosunku do poziomu z 1990 r., wzrostu udziału energii ze źródeł odnawialnych oraz wzrostu efektywności energetycznej. Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w Wielkopolsce w 2018 r.

wyniósł 21,3%, co oznaczało zrealizowanie celu wyznaczonego do końca 2020 r., nie tylko dla Polski, ale również UE. Warto dodać, że od 2010 r. udział ten w badanym regionie zwiększył się aż o 14 p.p., przy wzroście średniej krajowej zaledwie o 2,03 p.p. Jednak wielkości osiągnięte zarówno przez Polskę, jak i UE w 2018 r. wynoszące odpowiednio 11,28% i 17,98%, nie wskazują, aby wyznaczone cele zostały zrealizowane.

Czwarty z celów strategii „Europa 2020” związany z edukacją monitorowany jest przez dwa główne wskaźniki lat tj. udział osób wcześniej kończących naukę oraz udział osób w wieku 30–34, z wyższym wykształceniem. Województwo wielkopolskie charakteryzuje się względnie korzystną sytuacją w zakresie liczby młodzieży niekontynuującej nauki, która w 2014 r. stanowiła 4,5% ogółu osób w wieku 18–24 lat (przy średniej dla kraju wynoszącej 5,4%). Wartość wskaźnika ulega systematycznemu zmniejszeniu, jednak brak danych dla poziomu regionalnego od 2015 r. włącznie uniemożliwia szczegółową analizę tego zjawiska. Mieszkańcy województwa wielkopolskiego wykazują stosunkowo niewielkie zainteresowanie udziałem w kształceniu ustawicznym, o czym świadczył odsetek osób w wieku 25–64 lat uczestniczących w kształceniu i doszkalanii, mający wartość niższą od średniej krajowej (nawet o ponad 1 p.p. w danym roku). Wartość tego wskaźnika malała do 2016 r., co wskazywało na stopniowy spadek zainteresowania osób dorosłych podnoszeniem kwalifikacji i kompetencji względem lat ubiegłych. W 2017 r. osiągnęła jednak niewielki wzrost i wyniosła 2,8% (w kraju 4,0%). W latach wcześniejszych odsetek osób uczestniczących w kształceniu i szkoleniu kształtował się na poziomie 2,4–4,6% (w kraju 3,5–5,2%) (Analiza... 2018). Natomiast wielkość wskaźnika obrazującego udział osób w wieku 30–34 z wyższym wykształceniem w 2018 r. w Wielkopolsce wyniosła zaledwie 23,6%, co oznaczało, że region borykał się z dużym problemem w tym zakresie. W kraju udział osób z wyższym wykształceniem systematycznie wzrastał, w ostatnich latach – w 2018 r. wynosił 45,7%, przy średniej dla UE-28 równej 40%. I o ile Polska zrealizowała ambitny cel krajowy już w 2018 r., o tyle w przypadku Wielkopolski wskaźnik ten był poniżej średniej dla kraju i regionów w UE.

Piąty cel strategii „Europa 2020” monitorowany jest przez wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (wskaźnik zbiorczy)⁵. Polska wyznaczyła sobie ograniczenie udziału liczby osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym o co najmniej 1,5 mln w odniesieniu do 2008 r. i cel ten osiągnęła już w 2013 r. Liczba osób zagrożonych ubóstwem spadła pomiędzy 2008 i 2018 r. o 4,51 mln. W liczbach bezwzględnych w 2018 r. liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce wyniosła 6,97 mln, co odpowiadało 18,9% społeczeństwa. Polska, z 7,4-procentowym odsetkiem ludności UE, partycypowała w 2018 r. w 22,6% realizacji celu UE w zakresie

⁵ Podstawowym wskaźnikiem służącym do monitorowania postępów w realizacji działań w ramach celu 5 – zmniejszenie ubóstwa poprzez wydzwignięcie co najmniej 20 mln osób z ubóstwa lub wykluczenia społecznego – jest złożony wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, uwzględniający trzy mierniki cząstkowe. W związku z tym wskaźnik ten definiowany jest jako odsetek osób zagrożonych ubóstwem relatywnym lub pogłębioną deprivacją materialną lub żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy.

zmniejszania ubóstwa i wykluczenia społecznego (4,516 mln osób z założonych 20 mln osób w całej UE do 2020 r.). Z badań przeprowadzonych w 2017 r. (Ubóstwo... 2017) wynikało, że większość wielkopolskich gmin należała do grupy o relatywnie przeciętnym wskaźniku ubóstwa (38,1%), nieco mniej do grupy o relatywnie wysokim wskaźniku ubóstwa (33,2%) oraz o relatywnie niskim wskaźniku ubóstwa (13,7%) i relatywnie bardzo wysokim wskaźniku ubóstwa (15,0%). Uwzględniając te wyniki, można uznać, że sytuacja badanego regionu w odniesieniu do skali ubóstwa nie odbiegała od średnich wskaźników dla kraju. Warto zaznaczyć, że ubóstwo i wykluczenie społeczne wynikały z nierówności przede wszystkim w wysokości dochodów, dostępu do pracy czy świadczeń społecznych, co negatywnie wpływa na jakość życia i ogranicza aktywność społeczną.

Zakończenie

Podstawą realizacji priorytetu strategicznego odnoszącego się do rozwoju gospodarki opartej na wiedzy (*smart growth*) zawartego w strategii „Europa 2020”, w perspektywie finansowej 2014–2020, jest specjalizacja inteligentna. Jej celem jest wybranie najistotniejszych (z punktu widzenia potencjału regionu) dziedzin gospodarki i wsparcie ich rozwoju, w tym intensywnymi badaniami. Strategia ta jest wyznacznikiem dla działań administracji publicznej umożliwiających pozyskiwanie środków na realizację priorytetów z niej wynikających. Dotychczasowa realizacja priorytetów strategicznych w regionie w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich zapisywanych w kolejnych dokumentach strategicznych okazała się mało skuteczna. Stąd też w perspektywie finansowej 2014–2020, która może okazać się już ostatnią z dostępem do dużych środków finansowych, dających szansę istotnych zmian strukturalnych w regionie, należy wykorzystać dotychczasowe doświadczenia, aby skutecznie realizować zakładane cele, w tym związane ze specjalizacją inteligentną. Strategia „Europa 2020”, miała na celu przyspieszenie wyjścia z gospodarczego kryzysu UE i zapobieżenie podobnym kryzysom w przyszłości, a także stworzenie podstaw zrównoważonego rozwoju. Rozwój miał sprzyjać gospodarce opartej na wiedzy i innowacji, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej. Jednym z założeń było również ulepszenie istniejącego w Europie modelu socjalnego, a przede wszystkim zapobieganie wyłączeniu społecznemu poprzez zwiększenie zatrudnienia i walkę z ubóstwem.

W ramach pięciu celów wyznaczonych w strategii „Europa 2020” Wielkopolska osiągnęła wysokie wartości w odniesieniu do dwóch wskaźników, tj. udziału osób zatrudnionych w wieku 20–64 i udziału energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto. W obu przypadkach zakładane docelowe wartości wskaźników województwo wielkopolskie osiągnęło na poziomie UE, a więc powyżej wielkości przyjętych przez Polskę. Zaskakuje natomiast niski udział osób z wyższym wykształceniem – wartość wskaźnika poniżej średniej dla kraju i UE. Jest to niepokojące, gdyż wspólną cechą najbardziej konkurencyjnych i wydajnych gospodarczo krajów na świecie jest m.in. wysoki poziom wykształcenia.

Literatura

- Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa wielkopolskiego w obszarach oddziaływania europejskiego funduszu społecznego. 2018. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Polityki Regionalnej, Poznań, s. 204.
- Annoni P., Dijkstra L. 2010. EU Regional Competitiveness Index RCI 2013 (http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/6th_report/rci_2013_report_final.pdf; dostęp: 20.08.2020).
- Annoni P., Dijkstra L. 2019. The EU Regional Competitiveness Indeks 2019 (https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/working-papers/2019/the-european-regional-competitiveness-index-2019; dostęp: 28.08.2020).
- Annoni P., Dijkstra L., Gargano N. 2020. The EU Regional Competitiveness Index 2016, Working Papers (http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/201701_regional_competitiveness2016.pdf; dostęp: 20.08.2020).
- Annoni P., Kozovska K. 2013. EU Regional Competitiveness Index (RCI) 2010, Scientific and Technical Research Reports, Joint Research Centre, 2010 (<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC58169>; dostęp: 20.08.2020).
- Chojnicki Z., Czyż T. 2006. Aspekty regionalne gospodarki opartej na wiedzy w Polsce. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 29.
- Europa 2000. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. Komunikat Komisji, Komisja Europejska, Bruksela, KOM(2010)2020 wersja ostateczna, 3.3.2010, s. 35.
- Gołębiowski J., Podlińska O. 2015. Konkurencyjność polskich regionów na tle Unii Europejskiej. [W:] Problemy rozwoju regionalnego i lokalnego w Polsce. Wydawnictwo Urzędu Miejskiego w Pułtusk (http://www.wne.sggw.pl/wp-content/uploads/problemy_rozwoju_regionalne.pdf; dostęp: 20.08.2020).
- Gorynia M. 2009. Teoretyczne aspekty konkurencyjności. [W:] Kompendium wiedzy o konkurencyjności. PWN, Warszawa, s. 48–99.
- Goźdźka G. Różnice będą rosły. Sorry taki mamy model, wywiad. Polityka (<http://www.polityka.pl/niezbudnikinteligenta/1597645,1,roznice-beda-rosly.read>; dostęp: 8.05.2020).
- Komunikat KE, EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 wersja ostateczna, s. 5–6. Załącznik 1 – Europa 2020: Zarys, Komunikat Komisji, EUROPA 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 wersja ostateczna, s. 35.
- Krajowy Program Reform 2020/2021 z 28 kwietnia 2020 r. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020-european-semester-national-reform-programme-poland_pl_0.pdf; dostęp: 15.08.2020).
- Markowski T. 2001. Stymulowanie i regulowanie konkurencyjności w świetle procesów globalizacji gospodarki. Samorząd Terytorialny, 3, 30.
- Komunikat KE, EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 wersja ostateczna, s. 5–6. Załącznik 1 – Europa 2020: Zarys, Komunikat Komisji, EUROPA 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 wersja ostateczna, s. 35.
- Krajowy Program Reform 2020/2021 z 28 kwietnia 2020 r. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020-european-semester-national-reform-programme-poland_pl_0.pdf; dostęp: 15.08.2020).
- Piotrowski S. 2012. Konkurencyjność regionalna a innowacyjność i przedsiębiorczość. [W:] E. Łażniewska, M. Gorynia (red.), Konkurencyjność regionalna. Koncepcje, strategie, przykłady, PWN, Warszawa, s. 137.
- Porter M. 1980. Strategia konkurencyjności (Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors, Free Press, New York).
- Porter M. 1985. Przewaga konkurencyjna (The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance, Free Press, New York).
- Porter M. 1986. Konkurencja w globalnych przemysłach (Competition in Global Industries, Harvard Business School Press, Boston).
- Porter M. 1990. Przewaga konkurencyjna państw (The Competitive Advantage of Nations, Free Press, New York).

- Porter M. 1998. *Konkurując* (On Competition, Harvard Business School Press, Boston).
- Zawodziński K., Bartoszczuk P. 2013. *Atrakcyjność inwestycyjna a konkurencyjność regionu*. [W:] H. Godlewska-Majkowska (red.), *Atrakcyjność inwestycyjna regionów Polski na tle Unii Europejskiej*. Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa.

Smart specialisations in the process of sustainable development of regions (on the example of the Wielkopolska region)

Abstract: National/regional innovation strategies for smart specialisation (RIS3 strategies) are integrated economic transformation programs that use the region's strengths, competitive advantages and development potential. Smart specialisation strategies focus on priority development areas selected and adjusted to regional conditions, thus enabling the achievement of a competitive advantage in a given field.

The smart specialisation strategy is based on the technological, scientific and economic potential characteristic of a given region. The article presents theoretical assumptions for the concept of smart specialisation and identifies smart specialisation in Polish regions, including the Wielkopolska region. The aim of the article is to identify the impact of implementing the assumptions of the Europe 2020 Strategy in terms of implementing the concept of smart specialisation as a stimulus for the economic development of the Wielkopolska region.

Key words: smart specialisations, Europe 2020 Strategy, competitiveness of the region